

Bírálati vélemény

A jelölt neve: Dr. Forrai Judit :

Az értekezés címe: „Az európai fogászat fejlődése, a vándor-borbélyástól a fogász mesterségig különös tekintettel a 18. századra” c. a MTA Doktori Tanácshoz benyújtott doktori értekezéséről.

Bíráló: Dr. Bánóczy Jolán MTA doktora

Formai követelmények

A disszertációt az opponens nyomtatott formában kapta kézhez, s ez alapján a bíráló megállapításai a következők: a jelölt formai szempontokból követi az MTA Doktori Iskola ajánlásait; a dolgozat 350 oldalas szöveget és 10 oldal színes képeket tartalmazó 5 nagy fejezetből álló monografikus mű.

A szokványos referencia fejezet mellett az irodalmi hivatkozások a lapok alján is megjelenik a disszertációban tekintettel annak interdiszciplináris volta.

Jelölt a mű tagolásának tekintetében követi az MTA Doktori Iskola ajánlásait.

I. A Bevezetés két nagy fejezete I/1 a kutatás szempontjait és újdonságait mutatja be, a I/2 az alkalmazott módszerekkel ismerteti meg (1-13 oldal).

II. A Fogászat és orvostudomány 8 alfejezetre tagolódik, amelyek az általános európai helyzetet térképezik fel, a gyógyító aréna szereplőit, melyben az állam, az oktatás, a céhek, a társaságok, az egyes gyógyítók a szakma fejlődésének és tudásanyagának, műszereinek és technikai felszerelésének változását mutatja be széles keresztmetszetben a megadott időben. (14-118. old.)

III. A fogászat európai térnyerése – hasonlóságok és különbségek egy modellen belül 5 alfejezetben a fogászati működési modelljeit mutatja be a vizsgált országokban – nevezetesen Franciaország, Anglia, a német nyelvű területek (Poroszország, Szászország), a Holland Köztársaság és Magyarország – a kiválasztott szempontok szerint (119-287 old.).

IV. Az Összefoglalás és eredmények a kutatás új eredményeit tárgyalja. (288-301. old)

V. A Források és irodalom fejezetben különválasztja több alfejezetre tagolva a levéltári és nyomtatott forrásokat, valamint széles áttekintést ad külön kultúrákra lebontva, jelesen a francia, német, angol és magyar nyelvű fogászati szakirodalom történeti áttekintését (302-350 oldal).

A színes képek mintegy mellékletként tárják elő az európai múzeumok gyűjtőköréből azokat a technikatörténeti érdekességeket, amelyekkel a szövegben előforduló bemutatásokat vizuálisan igazolja.

Alakítás szempontjából az értekezés teljesíti az egyes oldalakra vonatkozó tipográfiai alapkövetelményeket. Megállapítható, hogy a disszertáció terjedelme a Bizottság által meghatározott követelményeknek eleget tesz.

Tartalmi értékelés

A fogorvosképzés gyökerei:

A hivatalosan elismert fogorvosképzés 1840-ben a Baltimore-i (USA) fogorvosi iskola megalakításával kezdődött, melyet csakhamar követtek különböző városokban hasonló főiskolai fogorvosi iskolák, majd később Európa más országaiban (Közép-Európa, a mediterrán országok), az orvosi egyetemekhez tartozó fogorvosképzés is megjelent. Ezeknek részletes dokumentációja hozzáférhető.

Keveset tudunk azonban a szervezett fogorvosképzést megelőző időszak „fogtudományáról”, amely szórványos közlésekben, különböző helyeken (történelmi, történeti művek, közegészségügyi és társadalomtörténeti), publikációkban látott napvilágot.

Ezeknek összegyűjtése a nemzetközi források és szakirodalom alapján, illetve az adatok szisztematikus és különböző szempontok szerinti rendszerbe tétele képezi a disszertáns kutatómunkáját.

A dolgozat a modern kori európai fogtudomány kialakulását kutatja a 18. században. Bemutatja és elemzi azokat a társadalmi, politikai, szociális, természettudományos, technikatörténeti és szakmai változásokat, amelyek révén a fogászat a vándorló borbélyok, patkolókovácsok, olykor sarlatánok által üzött mesterségből tudományos igényű, megbecsült szakmává vált. A szerző e folyamatokat bemutatva a jelenségeket elemzi, és kitér a változások okaira, valamint azokra az új konfliktushelyzetekre, melyek jellemezték és alakították e folyamatokat.

Röviden összefoglalva:

„Az európai fogászat fejlődése a vándor-borbélyaságtól a fogász mesterséig különös tekintettel a 18. századra” c. monografikus mű rávilágít arra, hogy milyen szerepe és helye

volt a foggyógyítóknak egy felfejlődő új tudományág megteremtésének kialakulásában. Mennyiben járult hozzá Európában a fogászat kialakulása a modernizációs folyamatokhoz, és megfordítva: a modernizáció mennyiben hatott a fogászatra.

Kutatásában a különböző társadalmi mozgások és változások vizsgálatával igazolja állításait, mint pl. a demográfiai tényezők, a táplálkozási szokások, a caries frekvencia és bizonyos viselkedési szokások megváltozása, valamint a szociális és kulturális igények új formáinak megnyilvánulása (pl. szépségipar, karrierépítés, stb.) mennyiben járult hozzá, hogy társadalmi igényné formálódjon a tömeges és hatékony, ugyanakkor a tudást nem nélkülöző fogászati ellátás.

Itt jegyezném meg, hogy a caries frekvencia százalékos arányt jelent ezúttal, amely a dolgozatból nem derül ki (289. oldal).

Ezen társadalmi tényezőkön kívül hozzájárult és elősegítette a fogászat fejlődését az a tény is, hogy az orvosi tudomány tudásszintjéhez, oktatási formáihoz lassan kezdett felzárkózni – a társadalmi elvárások alapján - a manuális szakma, mint a sebész, a chirurgus, a bába szakma, és ezekhez az elvárásokhoz pedig igazodni próbáltak a borbélyok és sebgyógyítók, fogászati praktizálók, vándorgyógyítók, akik céhbe tömörülve kívánták megvédeni szakmai érdekeiket. Sokat jelentett a francia fogászati szakma praktizálásának elméleti és klinikai területeinek fejlődésében az, hogy a francia király akadémiai rangra emelte a fogászatot, mint új tudományt (1699). Ezzel az elismeréssel lehetővé vált, hogy az újkori fogászat az évszázadokon keresztül lenézett, hátrányos szerepéből, a manuális szakma kereteiből kilépjen, és elnyerje méltó helyét a gyógyítási aréna többi szereplője mellett. E kor kiválósága, a modernkori fogászat megteremtője és központi alakja Pierre Fauchard, az 1728-ban megjelent első, nagyszabású fogászati könyvében (*Le chirurgien dentiste ou traité des dents*) orvosi-szemléletű tudományos művet írt, lefektette a modern cariológia tudományos alapjait. A fogak megbetegedésének eredetét ő nevezte először multicausalisnak, modern természettudományos felfogásával paradigmaváltást hozott a fogászati szemléletben, a tévhitet és évezredes képzetek helyett tudományos, új orvosi szemléletű magyarázattal változtatta meg az addig kézműves szakma elméleti háttérét. Hatástörténete Európában meghatározó, iskolateremtő lett.

A disszertáció részletesen vizsgálja a különböző oktatási formákat az európai országokban a különböző oktatási modellek, elvárások, vizsgafeltételek, követelményrendszerek

kialakulását. Amíg az oktatás egyértelműen állami feladattá nem vált, addig lassú szakmai, hatósági kontroll alatt álltak a különböző típusú oktatási rendszerek.

Új fogászati elméletek kialakulását ismerhetjük meg a kutatásból: Caries etiológiát, a dentitio vagy fogzás általános jelentőségét, olykor letális kimenetelét, amely a 18. században lett a hirtelen gyerekhálál okaként megjelölve. Az odontogenezis, vagy fogfejlődés kialakulásának lépéseit és annak anomáliáit kezdték vizsgálni, amit természetesen csak a későbbi szöveti, sejtbiológiai kutatások igazoltak, és az hozta meg a valid eredményeket.

Szakmatörténeti érdekessége a kutatásnak az ismertett különböző típusú fogbetegségek leírása, a kor felkínált kezeléseinek sokszínűsége, azok bemutatása, bizonyos általános (scorbut, szifilisz) betegségek fogászati tünetek alapján végzett diagnosztikája. Külön érdekessége a kutatásnak Pierre Fauchard számos esettanulmánya és azok mai szakmai értelmezése.

Vitatkoznék az egyik esetleírásban felállított diagnózissal: a 60. oldalon leírt „baleseti megfigyelések” címszó alatt egy korábbi mandibula törés következtében kialakult, kemény, infiltrálódott tumor akkor diagnosztizált akut gennyes elváltozása inkább osteomyelitises gyulladásra utal, mint egyszerű abscessusra.

A disszertáció nyelvezete, stílusa

A disszertáció stílusa gördülékeny, olvasmányos, élvezetes, a magyar nyelv szabályainak megfelel annak ellenére, hogy másként értékelhetőek azon a szövegrészek, amelyek a különböző forrásoknak publikációknak megfelelően különböző nyelveken álltak rendelkezésre így azok értelmét próbálta híven visszaadni a disszertáns a multidiszciplinaritás jegyében. Mindezekkel együtt az egész disszertáció nyelvezete és stílusa egységes egész; ennek köszönhetően a 18. századi ismeretek hű visszaadása tükröződik a műben, mely megfelel a tudományos munkák világos stílusának.

Összefoglalva: a disszertáció újdonságai, eredményeit

A disszertáció eredményeként a következők emelhetők ki:

1. A fogászattörténet európai szakmai fejlődésének elindulásának története, valamint a fogászati szakma kialakulásának technikátörténeti bemutatása.

2. A fogászati szakma kialakulásának komplexitása: szociális, demográfiai, életmódbeli változásainak szerepe (különös tekintettel a caries frekvencia emelkedő arányszámára).
3. A szociális és kulturális igények ellátása, azok elemző bemutatása, mely ebben az időben alakult ki és tömegesedése mindinkább intenzívebbé vált.
4. A „fogászati szakma” akadémiai rangra emelkedése a 17. században, elsősorban Pierre Fauchard munkásságának következtében jött létre, aki lefektette a cariológia tudományos alapjait.
5. A fogászati szakma különböző szintű és jellegű módjainak kialakulása:
oktatás céhekben, társaságokon belül, akadémiai formában, és nem akadémiai, de gyakorlatorientált oktatási formában.
6. Új fogászati szakértelmiség kialakulása és bemutatása Európában és Magyarországon.
7. A modern állam intézkedései a közjó érdekében, magára vállalva a fogászati betegek ellátását is különös tekintettel a szociális hátrányban élők számára (szegénybeteg ellátás).
8. A képzés újszerűsége hatott a fogászati ellátottságra is. Különösen a Nagyszombati Egyetem Orvosi Kara, és az azon belül kialakult fogászmesteri képzés (*magister artis dentariae*, 1799) körülményeinek feltárása eredeti, ami a disszertáció feltétlen érdeme. Az oktatás feltételeit már kezdetektől az állam és az egyetem biztosította.

A fenti új eredmények hézagpótló jellegűek: a „középkor fogászmesteri” próbálkozásaival kezdődően az eddig meglévő történeti, szakmai leíró és elemző hiányt pótolja, ezzel mintegy folytonosságot hoz létre az újkori egyetemi oktatás, a kezdődő fogászati tudomány kialakulása között. A disszertáció bizonyítja, hogy a jelölt nemzetközileg is elismert, eredeti tudományos eredményekkel gyarapította tudományszakát, kiemelkedő munkát végzett, és látványos eredményt ért el az orvostörténeti tudomány fejlődésében. Olyan összefoglaló mű, amely részleteiben hordozza az újdonságot, és tanúskodik arról, hogy a jelölt jártas mindazon diszciplínákban, amelyeket a disszertáció elkészítéséhez használni kellett. Határterületről lévén szó ez igen jelentős tudományos apparátus feldolgozását és szintézisét feltételezi.

Fentiek alapján a doktori munka tudományos eredményeit elegendőnek tartom a MTA doktori cím megszerzéséhez, a nyilvános vitára tűzését javaslom.

Budapest, 2013-03-...

Dr. Bánóczy Jolán
az MTA doktora